

3. INTRODUCCIÓ HISTÒRICA

Marcel·lí Audivert* i Joan Surroca**

Resum

Les illes Medes han estat sempre cobejades a causa de llur situació estratègica prop de la costa, que facilitava ràpids atacs seguits de retirades segures. Fou, però, en plena època medieval quan començaren a ésser conflictives i es convertiren en un indret de lluites sovintejades. Els pirates i corsaris feien perillar constantment la tranquil·litat dels pobles i els masos costaners i amenaçaven el comerç marítim, particularment el barceloní. Per aquesta raó, la ciutat de Barcelona s'interessava per la sort de les Medes i moltes vegades col·laborà amb aportacions pecuniàries o amb provisions de queviures i armes per a llurs defensors.

Martí l'Humà projectà una torre de defensa i l'establiment d'un monestir dels cavallers de l'Orde del Sant Sepulcre de Jerusalem, units aleshores a l'Orde de l'Hospital, els quals havien de tenir la missió de defensar les illes. Les obres de la fortificació eren costoses i no s'acabaren fins molt més tard, després de nombroses captes i donacions.

Les dificultats per a rebre queviures i almoines feren abandonar les illes als cavallers del Sant Sepulcre. La custòdia de les Medes passà després per diverses mans, i també esporàdicament foren confiades a l'Orde de Sant Jaume.

El primer de març de l'any 1442 les illes foren atacades pels genovesos, els quals cremaren la capella de Sant Miquel i les dependències. A partir d'aquell moment hi hagué diversos intents de reforçar-ne la defensa, però hom topava sempre amb la dificultat de la manca de recursos econòmics.

El conjunt de les edificacions desaparegué finalment l'any 1522, quan s'enfonsà la punta occidental de l'illa, on eren enclavades totes les construccions.

Al llarg del segle XVIII, les Medes foren igualment un lloc estratègic, sobretot en les relacions entre l'estat espanyol i el francès. A causa de la Guerra Gran, l'any 1794, els francesos hi construïren una fortificació. Els aliats anglesos recuperaren l'arxipèlag però el tornaren a perdre poc temps després. Les illes també serviren de presó militar.

Durant la Guerra Napoleònica les Medes foren preses pels francesos com a suport

* Europa, 160, àtic. BARCELONA-28.

** Figueres, 25. Torroella de Montgrí (Baix Empordà).

de molts actes bel·licosos. Acabat el conflicte restà a l'Illa Gran una guarnició militar, que cada vegada fou més minsa, fins que desaparegué definitivament l'any 1890.

El far vell, de l'any 1866, fou substituït per un altre de rotatiu i automàtic l'any 1930 i, dos anys més tard, la Meda fou abandonada per l'home després d'uns segles plens de rivalitats pel seu domini.

Summary

Historical background

The Medes Islands have always been sought after because of their strategic situation near the coast, which facilitated quick attacks followed by secure retreats. It was, though, in full medieval epoch when they started to be conflictive and they became a spot of frequent fights. Pirates and corsairs put constantly in danger the village and the coastal farms peacefulness, and they threatened sea commerce. For these reasons Barcelona city was interested in the Medes fate, and many times it helped with pecuniary contributions or providing the defenders with provisions and guns.

Martí l'Humà projected a defence tower and the establishment of a monastery of the *Orde del Sant Sepulcre*; these knights were at that time joined to the Hospitalers and had the mission of defending the islands. The fortification works were expensive and they did not finish until much more later, after the numerous collects and donations.

The difficulties to receive provisions and alms compelled Sant Sepulcre's knights to leave the islands. The Medes' custody changed hands several times and they were also sporadically entrusted to the *Orde de Sant Jaume*.

In 1442, on March 1st, the islands were attacked by Genovese, who cremated Sant Miquel's chapel and the other rooms. From that moment on, there were several attempts to reinforce defence, but they always encountered economic difficulties.

The whole buildings finally disappeared in 1522, when the western headland, where the buildings were settled, collapsed.

During the 18th century, the Medes were a strategic point as well, specially as far as relationship between Spain and France was concerned. Because of the "Guerra Gran", in 1794, the French built a fortification. The English allies retrieved the archipelago to loose it again some time after. The islands were also used as a military prison.

During the Napoleonic war, the Medes were taken by France as a base for many belicose acts. Once the conflict ended, a military garrison remained in "l'Illa Gran", which was flimsier every time, until it finally disappeared in 1890.

The old lighthouse, built in 1866, was substituted for another rotary and automatic one in 1930 and, two years after, the island was abandoned by man after some centuries full of rivalries to dominate it.

1. ELS TEMPS ANTICS

Les illes Medes, malgrat llurs reduïdes dimensions, han estat sempre cobjades. Cal buscar-ne l'explicació, primer, en llur situació estratègica a prop de la costa, que facilitava ràpids atacs seguits de retirades segures i, segon, en la mateixa escassetesa d'illes en aquest sector del Mediterrani, que accentuà la necessitat de llur domini. Aquests dos fets justifiquen el paper històric de les illes que, a manera de resum, exposarem tot seguit.

El poeta i geògraf llatí del segle IV d. C. Ruf Fest Aviè, quan descriu la costa mediterrània en la seva obra més coneguda, *Ora maritima*, ja anomena les illes Medes.¹ El golf de Pals és “aquell litoral, que ja hem dit que s'estén terra endins”; seguidament parla de la “muntanya Malodes”. Molts autors estan d'acord que Aviè aquí fa referència al Montgrí. L'arqueòleg i historiador Adolf Schulten a partir del 1922 va canviar d'opinió i cregué que es tractava de la punta Montgó.² En el que sí que hi ha més unanimitat és a creure que quan parla dels dos esculls que apareixen entre les ones, es tracta de la Meda Gran i la Meda Petita.

Els estudis d'arqueologia submarina donen testimoniatge que antigament les Medes eren visitades amb molta freqüència, i que amb tota probabilitat s'explotava la pedrera de guix que existeix a la Meda Gran i que dona nom precisament a la punta nord-oest de l'illa: Punta del Guix.³

Entorn les illes hom ha trobat ceps d'àncora de plom i de pedra, àmfors, rodes de molí manuals, restes de càntirs, etc. La troballa de ceps d'àncora de pedra de pissarra (com la que es troba entre Roses i Cadaqués, l'ús de la qual pot correspondre a l'època de la fundació de Roses, ja que poc després aquestes pedres foren substituïdes pels ceps de plom) avala aquesta tesi segons Foerster, el qual ha recollit i estudiat aquest material. També opina:

Encara que el viatge d'anada i tornada des de Roses a Empúries es pogués fer en un dia, probablement devien caldre uns quants dies per a obtenir un carregament de guix a la pedrera. Aquesta estada perllongada devia donar temps perquè els ceps de l'àncora se seguessin i es perdessin les àncores de les quals hem trobat els ceps.

¹ A partir del vers 534 del seu primer llibre diu:

després d'aquell litoral, que ja hem dit
que s'estén terra endins, s'aixeca la
muntanya Malodes, i apareixen entre les ones dos esculls
dirigint cap als núvols el doble cim.

² PUJOL, Anna 1977, *El Ampurdán desde la colonización griega a la conquista romana*. Figueres. Separates dels Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses. p. 146.

³ Aquesta pedrera coincideix geològicament amb l'altre extrem del Freu, a terra ferma, indret conegut també amb el nom prou significatiu de la Guixera.

Els que venien des del Golf de Roses devien fer el viatge de matinada, amb el vent que habitualment bufa baixant del Pirineu, i a la tornada devien aprofitar el vent del sud de les tardes. Els que vinguessin d'Ullastret també devien aprofitar aquests vents, encara que potser no anessin a la pedrera de l'illa car tenien la pedrera de la Guixera en situació més convenient. Pot, doncs, haver-hi una relació entre les troballes arqueològiques i la pedrera de guix.⁴

De l'època romana hom ha trobat restes en el mar, consistents en diferents peces i fragments, com una àmfora datable dels segles I-II a. C.,⁵ i també a la Meda Gran, on diversos lacrimatoris de fang i de vidre, així com tot d'ossos, inclinen a fer pensar que l'illa podia haver servit de necròpolis més que no pas haver estat un indret habitable.

2. ELS SEGLES DE LA PIRATERIA

Quan les illes Medes començaren a ésser realment conflictives fou en plena època medieval. Una primera data que ens apareix en aquest sentit és la de 1178 quan, segons l'anomenat *Cronicó d'Ullà*, que es guardava en el monestir d'aquesta petita població veïna de Torroella, l'estiu d'aquest any, després de fer base a les Medes, uns pirates moros mallorquins saquejaren l'església de Sta. Maria. No solament es feren destrosses i hi hagué pèrdues materials a causa de la rapinya, sinó que foren degollats alguns canonges i altres portats captius a Mallorca.⁶

Les illes foren un indret de lluites sovintejades, com la del 1285 entre naus catalanes i franceses, la qual cosa justifica que hom hi hagi trobat naus enfonsades.

La inseguretat de les nostres costes anà augmentant de tal manera que al començament del segle XV hi ha molts punts marítims més o menys fortificats: Lloret, Tossa, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Palafrugell, Begur, Torroella de Montgrí, Empúries, Sant Pere Pescador, Roses, Cadaqués i Llançà. Les viles es fortificaren i hom hi bastí torres de defensa. Prop l'Estartit trobem la Torre Gran, la Torre Begura, la Torre Quintaneta, la Torre del Mas Ral, la Torre Martina, etc., majoritàriament construïdes durant el segle XVI. També hi havia una torre de defensa on passa l'actual passeig marítim de l'Estartit.⁷ En moments de perill hom col·locava atalaiadors

⁴ FOERSTER (1978), p. 232.

⁵ PASCUAL, R. 1962. *Centros de producción y difusión de un tipo de ánfora*. VII Congreso Nacional de Arqueología, Barcelona.

⁶ VILLANUEVA, J. *Viaje Literario*, XV, p. 215.

⁷ OLIVA, M. 1967-69. *Inventario de los castillos, fortalezas, recintos amurallados, torres de defensa y casas fuertes de la provincia de Gerona*. Girona. Separates de la "Revista de Gerona", p. 50.

en els llocs elevats. Quan sonava un corn marí era el senyal que l'enemic es preparava per fer alguna de les seves ràtzies. Les campanes tocaven a some- tent i el crit de "Moros a la Costa!" era contestat per altres d'indignació, mentre tots anaven ocupant els llocs prèviament establerts.

Fou en aquests segles, doncs, quan les Medes adquiriren un protagonis- me insòlit gràcies a llurs possibilitats de refugi i baluard de pirates i corsaris que feien perillar constantment la tranquil·litat dels pobles i masos costa- ners i amenaçaven el comerç marítim, particularment el barceloní. Per aquesta raó la ciutat de Barcelona s'interessava per la sort de les Medes i moltes vegades col·laborà amb aportacions pecuniàries o amb provisions de queviures i armes per a llurs defensors. És possible que hom hi hagués construït una fortificació anterior a l'any 1408, que és quan tenim notíc- cies per primera vegada de l'inici de les obres, contribuint-hi Barcelona amb 200 florins. El projecte del rei Martí l'Humà consistia en una torre de defensa i l'establiment d'un monestir dels cavallers de l'Orde del Sant Sepulcre de Jerusalem, units aleshores a l'Orde de l'Hospital o de Sant Joan, els quals tindrien la missió de defensar les illes ja que semblava que eren els únics capaços de fer front a la pirateria, com ho havien demostrat a altres indrets del Mediterrani, especialment a Malta i a Xipre.

Malgrat les diferents contribucions, aquestes no eren suficients per a co- brir les despeses de les obres. Com que es tractava d'uns edificis destinats a impedir el captiveri de cristians, hom pensà a mendicar. Així mateix el rei rebé del papa Benet XIII la concessió d'indulgències especials: un any i quaranta dies a aquells devots que visitessin la capella els dies o vigílies del Sant Patró, Nadal, Resurrecció, Pentecosta, Sant Pere i Sant Pau i la festa de la Verge. Indulgència de set anys a tots aquells que entreguessin dotze diners barcelonins; de tres anys per l'entrega de sis diners; dos anys per tres diners; un any per un diner i cent dies per un òbol. Un dels captaires fou l'ermità fra Pere Ferrador. La qüestió arribà a mobilitzar el predicador de fama Vicent Ferrer quan el rei Martí el convencé d'ajudar, amb la seva capacitat de persuasió, a recollir més almoines.⁸

Com que amb les donacions del Consell de Cent, les reials, i les dona- cions i captacions diverses no s'arribava a sumar prou quantitat per a bastir la fortificació i la capella de les Medes, el rei Martí buscà altres aportacions. Es tractava d'obtenir del papa la llicència necessària per a aixecar la prohibi- ció de negociar amb els països infidels. El diner que hom recollís de les lli- cències aniria directament a les obres de les Medes. La torre i la capella de- dicada a Sant Miquel Arcàngel s'enllestiren en vida del rei Martí, però el projecte total de les construccions no fou mai acabat.

⁸ A. C. A. reg. 2.214, fol. 113, carta del 27 d'octubre i reg. 2.215, fol. 159 v. -196 v., citat per BATLLE (1976-77).

Després de la mort del rei fou la seva vídua Margarida de Prades qui manà continuar les obres i, un cop elegit Ferran I, el féu interessar perquè la fortificació s'acabés. Com que aquest rei aviat quedà atrafegat lluitant contra el comte Jaume d'Urgell, fou el seu fill l'infant Alfons l'encarregat de nomenar un representant reial per col·locar la primera pedra del convent, cerimònia que tingué lloc el 10 d'octubre del 1413. L'ordre reial deia així:

Molt car e molt amat primogenit, a suplicació del Prior de Sancta Maria de les Medes vos manam que trametats una persona pertinent qui en persona nostra pos la primera pedra en lo Monastir qui a deu del mes qui ve se deu edificar en la ylla de les Medes. E haia us molt car e molt amat primogenit lo sant spirit en sa continua protecció e guarda. Escripta en lo siti de Balaguer sots nostre segell menor a XV dias de setembre any de MCCCCXIII Rey Fernando.⁹

A partir d'aquell moment la custòdia de la torre passà de mans del torroellenc Andreu Ponç al prior del nou monestir,¹⁰ el qual fou posat sota l'advocació de Santa Maria i; després, dedicat a l'Àngel de la Guarda.

Els recursos naturals de les illes Medes són ben escassos, per la qual cosa hi fou difícil l'establiment d'una comunitat fixa. Com que bàsicament els calia dependre del subministrament des de terra i aquest no es feia amb la regularitat que les necessitats requerien, hom ha popularitzat la situació tràgica amb una dita que es fa present a aquella mainada que ha perdut la gana quan hom els recorda "la fam de les Medes", o bé també, si algú fa compliments a taula, "vés a passar set anys a les Medes".

Les dificultats per a rebre queviures i almoines feren abandonar als cavallers del Sant Sepulcre la custòdia de les illes. Davant aquesta nova circumstància el rei Ferran anà a Torroella de Montgrí, per mesurar com cal els perills que se'n podien derivar, i proposà a Castelló Mascharó, cònsol de la vila, la custòdia i l'acabament de les obres. Per facilitar-li la difícil tasca, que els fets demostraven gairebé impossible, li permeté demanar almoines per tot Catalunya, inclosos els comtats del Rosselló i la Cerdanya.

També Alfons el Magnànim donà permís per a la capta d'almoines. Hom destinà una caixeta a totes les esglésies dedicada a aquesta col·lecta. A més de la protecció reial, el monestir gaudí del patrocini del papa gràcies, una vegada més, a la intervenció dels consellers de Barcelona.¹¹

Poc més tard les tasques de la defensa foren confiades a l'Orde de San-

⁹ Citat per PELLA (1883), p. 619.

¹⁰ Batlle (1976-77), p. 338. Afirma que podria tractar-se d'un frare de Castelló d'Empúries, on hi havia una comanda del mateix Orde del Sant Sepulcre.

¹¹ El dia 1 de febrer del 1419 els consellers exposaren al cardenal de Sant Eusebi, legat pontifici, els problemes de les Medes. En aquest moment el monestir tenia una casa, campanar, cementiri i edificis per al prior i dotze frares. De totes maneres, Batlle (1976-77, p. 341) posa en dubte que alguna vegada arribessin a viure tantes persones a les illes.

tiago. Malgrat la nova organització, les dificultats continuaven essent les mateixes, en part a causa dels obstacles per a recollir suficients captacions en uns moments que hi havia una quantitat desmesurada de gent que ho feia per una raó o altra.

La situació adversa ajudà a fer que la vida de l'Orde de Santiago a les Medes fos breu. Sembla que ni els cavallers de Santiago ni el comanador fra Jaume de Casanova s'ocuparen del monestir quan les naus genoveses es dirigiren a la costa catalana amb motiu de l'enfrontament bèl·lic entre Alfons el Magnànim i Gènova. L'abandó de l'illa preocupava els consellers de Barcelona en tanta mesura que hom encarregà, amb permís reial, i d'acord amb els cònsols de Torroella de Montgrí, a tres ermitans que es fessin responsables de la vigilància de les Medes.

El primer de març del 1442 els jurats de Torroella de Montgrí donaren notícia de l'atac de sis naus i una galera a la torre de les Medes. Aquestes noves lluites feren que les autoritats d'aquesta vila demanessin ajuda a Girona i a Barcelona, però els genovesos s'avançaren a l'arribada dels reforços i, atacant novament l'illa, es feren amb tots els béns que hi trobaren. Quan tres o quatre homes de Torroella, enviats per llur autoritat, estaven inspeccionant les destrosses i les pèrdues a l'illa, arribaren novament els genovesos i s'establí una lluita desigual que els pocs i valents torroellencs resistiren amb fermesa, mes sense poder evitar que els genovesos cremessin la capella de Sant Miquel i les seves dependències.

Davant aquests desgraciats esdeveniments la reina Maria, lloctinent a Catalunya del seu espòs Alfons, ordenà que s'aixequessin vint pams els murs de la torre i es possessin merlets en el cercle superior, indicant la conveniència que fos custodiada de dia i de nit i establint les disposicions necessàries perquè tinguessin queviures. Aquest pla naixia amb el mal de sempre: els recursos econòmics solament vindrien de les almoines, però els nous responsables de les illes defensaren amb més entusiasme la situació car n'eren molt més afectats. En una carta, dirigida al bisbe de Girona, l'any 1447, manifesten que són ells i no els frares els qui per concessió reial tenen a llur càrrec la custòdia i l'administració de la torre de Sant Miquel de les illes Medes.¹²

No sempre les malifetes dels pirates quedaven impunes. Així, l'any 1450 pogué ésser empresonat Joan Torrelles, el qual havia saquejat uns masos a prop de Torroella.¹³

Novament l'Orde de Santiago es féu càrrec de les Medes i en fou nomenat guardià, amb el càrrec de comanador, Joan Bonfill. Aquest personatge s'interessà per la seguretat de les illes i protestà per l'oposició dels oficials

¹² CAMÓS (1946), p. 289-292.

¹³ PAPELL (1962), p. 14.

de Castelló d'Empúries als captaires. Joan Bonfill morí l'any 1456, i en fou el seu propi fill Miquel el successor.

En aquesta etapa tingué lloc un incident pirata d'importància a prop de les illes Medes: el corsari Scarrinxo capturà la nau d'Antoni Camalonga de Cotlliure.¹⁴

Durant la guerra civil de la segona meitat del segle XV, per atacar els partidaris de Joan II que dominaven a l'Empordà, el duc de Lorena dirigí una campanya amb tanta força que els reduí a una sola fortalesa: la torre de les Medes.¹⁵ L'Orde de Santiago abandonà les illes i a partir d'aleshores foren dominades pels pirates. Com que els empordanesos no tenien prou força per a expulsar l'enemic, l'any 1470 hagueren de rescatar les illes amb l'ajut de la Generalitat per 400 florins, avançats per Lluís Ponç de Torroella.

Un cop finalitzada la guerra les illes tornaren a ésser atacades pels genovesos, contra els quals Joan II lluità mitjançant l'armament de les naus del ric barceloní Setantí.¹⁶

L'any 1477, ja en temps de Ferran el Catòlic, tornem a tenir notícies de la torre. El papa Sixt IV concedia indulgència plenària als benefactors del monestir de l'illa i hom inicià col·lectes a les esglésies catalanes. El monestir fou confiat a fra Juan Torrosillas, de l'Orde de Santiago, el qual hagué d'afrontar les dificultats de sempre. La manca d'ajut encaminà a una progressiva ruïna de la capella i de la fortificació. Aquest lamentable estat l'exposà Joan Ponç, veí de Torroella, als visitadors de l'Orde de Santiago l'any 1494:

1494, mayo, 24, Barcelona.

En la dicha cibdad de Barcelona, a veynte y quatro días de dicho mes de mayo, los dichos señores vesytadores ovieron ynformación de como estava darracada la casa y encomienda de San Miguel de las Medas de la dicha horden de Santiago, a la qual no fueron porque ovieron ynformación que morían, y asy mismo porque el comendador de las dichas Medas estava en la dicha cibdad, la qual dicha ynformación ovieron con juramento de Juan Ponce, vezino de Torrella, que es en el condado de Cataluña a media legua poco más de las dichas Medas, el qual muchas veces está en las dichas Medas, en que hay torre con una barvacana alrededor, e junto con la dicha torre de dentro de la dicha barvacana está una yglesya que se dize san Miguel, la qual dicha yglesia dixo que hera de bóveda, y a menester unas puertas y adobar un pedaço de un arco que está caydo; junto con la dicha yglesia está una cozina que está cayda, la qual dixo que hera necesario hazerse y

¹⁴ A. C. A., reg. 3.301, fol. 194 v.-196, 13 de març de 1458, citat a BATLLE (1976-77), p. 347.

¹⁵ PELLA (1883), p. 684.

¹⁶ CABESTANY, J. 1967, *Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia*. "Documentos y Estudios", XVII, 1786.

asymismo la torre ha menester mucho repararse, porque las defensas della están derribadas, de cabsa que la pueden tomar por mar y dende allí hazer mucho daño a toda la torre alrededor, la qual dicha torre dixo se puede reparar, porque lo a ya mirado mucho, con fasta quarenta ducados de oro y la dicha yglesya y cozina con fasta veynte ducados, que es por todo sesenta ducados, que se reparará bien con ello para que se pueda bien defensar; y que las rentas della son las limosnas, asy de los cofrades como de otras personas, porque es casa de mucha devoción.

Y después de lo susodicho, en veynte y siete días del dicho mes y año susodicho, paresió ante los dichos señores Gerónimo Gonçales, comendador de las dichas Medas, y mostró una provixión del rey y reyna nuestros señores, como le proveyan y fazían merced de la dicha encomienda de las Medas y mandavan al prior de San Marcos que le colase en ella y asymismo mostró la dicha colación del dicho prior y no le vesytaron diz que fue en el capítulo de Tordesyllas.

(Nota marginal). Relación. Çédula de sus altezas para que de aquellas limosnas se repare la torre e yglesya e se embargue la encomienda para ello.¹⁷

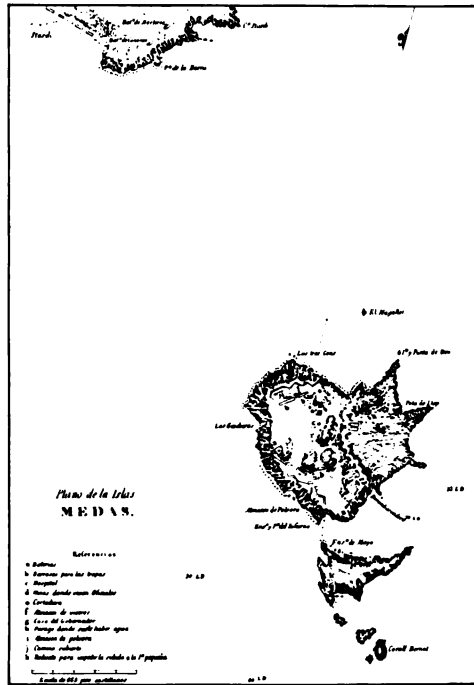

Fig. 1. Facsimil d'un portolà estampat a Cadis l'any 1813.

¹⁷ A. H. N., Secció d'Ordes militars, 1494, fol. 73. Citat a BATLLE (1976-77, p. 351).

No queda gaire clar, però, si es portaren a terme aquestes reparacions.

El 25 de març del 1532 hom rebé a Barcelona una ordre de l'emperador Carles en la qual expressava el seu desig perquè fos reforçada la defensa de les costes ja que molts pescadors de Barcelona, Roses i Sant Pere Pescador havien estat presos. A partir d'aleshores hom fortificà molts indrets propers al mar, hom artillà els ports, i les platges foren proveïdes de torres de guaita i defensa.

Les Corts de Montsó de l'any 1533 es preocuparen de les illes Medes amb els següents raonaments:

Cosa es molt notoria lo gran dany y encontras que cada dia se reben per los cristians tan navegants como no navegants domiciliats en los lochs maritims del presen principat de Catalunya per los moros y altres enemichs de la sancta Fe Cathólica per no haver continuas guardas y provisions competens en la torre de S. Miquel de las Medas com sia port molt apte y segur per los enemichs per cuan en dit port de la part de Levant se poden amagar mes de cinquanta fustes en la nit que de terra en ninguna manera se poden descobrir per estar dites Medes per dos milles o mes dintre mar axi com de fet se amaguen y encautiven cuantes veles passen y encare de alli enfore concerten en saquejar barrejar dits lochs maritims del dit Principat de Catalunya guiats per molts renegats practichs del dit principat axi com per experiencia se es vist en pochs anys ja que vuyt fustes de moros armades en ditas Medas barrejaren en la vila de Sanct Pere Pescador del comptat de Empuries y davant les Medas a la matinada pregueren dos homens de la vila de Torruella de Montgrí. Aiximateix havien l'any passat encautivat tres o quatre fills de dita vila de Torruella y molts altres encontres y danys que dits infels amagats en dites Medes han donats a molts altres cristians.

Continuen suplicant al rei que ordeni la fortificació de la torre de Sant Miquel de les Medes i la proveeixi d'artilleria i d'altres armes necessàries.¹⁸

A les Corts de l'any següent continuaren preocupant-se de les illes demanant: "... per mantenir una gran lanterna la qual quiscun vespre cremàs à la sumitat de dita torra...".¹⁹

El dia de la vigília de Corpus de l'any 1534 una nova desgràcia agreujà la ja difícil situació. Una seixantena de moros atacaren l'illa incendiant la fortalesa. Del conjunt, en sortí malparat el teulat de l'Església i el seu altar, comprès el retaule, així com les barraques dels pescadors. Empresonaren vuit homes, mataren animals i apunyalaren la imatge de la Verge.

El 9 de juliol de l'any 1549 el portaveu del Governador de Catalunya, Pere de Cardona, que es trobava a Girona, rebé una carta de Mn. Andreu de Sant Climent, senyor de Sant Jordi Desvalls, en la qual hom li comuni-

¹⁸ A. C. A., Corts de Montsó, 1533, sig. 1.013, fols. 28-29, citat a PAPELL (1962, pp. 24 i ss).

¹⁹ *Ibidem*.

cava l'arribada de prop de mil moros a les illes Medes amb un total de 23 naus capitanejades per Dragut. Immediatament el Governador disposà fer la crida ordenant als gironins que anessin amb llurs armes a la Plaça del Vi. À fi d'observar els moviments de l'enemic el Governador sortí cap a Torroella de Montgrí, amb uns cinquanta soldats, i el jurat Rodes cap a Sant Feliu acompanyat d'un centenar d'homes armats d'arcabussos, ballestes i llances. L'endemà ancoraren tres naus més i hom demanà ajut al bisbe. De totes maneres aquesta vegada no hi hagué més conseqüències que el trastorn provocat per l'alarma. Segons Pere Cardona, els moros havien fugit en veure els preparatius de defensa, però és més possible que Dragut solament tingués intenció de fer una escala a les Medes sense cap intenció d'arribar a terra ferma.

Que el perill era cert en aquests anys ens ho demostra el fet que la fortificació de Roses estava en un moment de màxima construcció. Hi treballaven vuitanta homes i hom hi dedicava fortes sumes de diners. A Sant Feliu de Guíxols els jurats preparaven reforços i els cònsols de Torroella de Montgrí també demanaven que millorés el servei de la torre de les Medes.²⁰

El conjunt de les edificacions, que tants afanys havia despertat, desaparegué finalment l'any 1552 quan s'enfonsà la punta occidental de l'illa, on estaven enclavades precisament totes les construccions;²¹ segons Balcells aquest fet fou possible perquè les edificacions es trobaven sobre roques margoses convertides avui en un pendent de pedres esmicolades.²² Segons Botet i Sisó, el virrei de Catalunya tingué cura d'aixecar noves fortificacions.²³

L'any 1581 l'alarma correu de nou amb l'arribada del corsari Otxali amb 60 galeres. L'Abat de Sant Pere de Rodes, Gaspar de Vallgornera, avisà els pescadors de Llançà i de la Selva per posar-los a l'aguait, car el 3 de setembre havien estat observades unes naus misterioses que de les Medes es dirigien al Cap de Creus "fent rombs engannadors" que podrien ésser vaixells corsaris.²⁴

Són d'interès unes notes trobades per mossèn Ignasi M. Colomer a l'arxiu parroquial de Begur referents a la pirateria de la segona meitat del segle XVI:

a 25 de Juliol dia del apòstol St. Jaume de 1597 passaren davant lo port de fornells de bagur dos vexells de moros de vint y dos banchs los quals sinó fos estat per la gent qui va acodir se foren desambarcats y de aquí sen anaren a la

²⁰ *Ibidem.*, pp. 50 i 51.

²¹ Explicació donada en un llibre inèdit d'Andreu Sabat sobre l'ermita de Santa Caterina de Torroella de Montgrí.

²² BALCELLS (1965).

²³ BOTET I SISÓ (1891), p. 47.

²⁴ PAPELL (1962), p. 53.

meda ys materen a la coatera de dita meda y lo sendemà que era disapta la comensaren a combatre y lo diumenge se apoderaren della de tal manera que meteren foch a la porta de dita meda y entraren dins la primera volta més de vint turchs y vingueren a parlament ab aquells que eren dins; dels quals moros los que eren dins ne mataren molts i dels christians non mataren nengú
tot per memòria.

a 23 de agost vigília del apòstol St. Bartomeu del any 1597 passaren de bella nit entre onze y dotze davant lo port de calella de la vila de palafrugell y veren algun poc de foc dintre de alguna botiga i axí se desembarcaren alguns vint moros en terra y mataren analesmi (?) en terra perquè la gent hixqués de las botigas y axí los moros pregueren 17 persones yn mataren dos ço és lo senyor en prats, sastre, major de dies y en borgonyals; y lo sendemà se pasaren a rescatar a cap de planes, a cost y preu de cada hu: dos cents ducats; dels quals ne tragueren dotze y los moros sen aportaren 4 y quatre centes lliures

tot per memòria

escrit per mi antoni pi mestre de scolas de begur any susdit y los christians ne mataren hu y alguns de nefrats.²⁵

Pel relat que Antoni Pi, “mestre de scolas” de Begur, fa del que succeí el dia de sant Jaume de l’any 1597, només quaranta-cinc anys més tard que l’esdevingut en l’escrit d’Andreu Sabat, sembla que la fortificació a la porta de la qual els moros “meteren foch y entraren dins la primera volta” es devia trobar sobre la “Coetera”. Aquí hi ha el planell més alterós de l’arxipèlag. Al racó del paratge tot just esmentat hi ha l’“Embarcador dels Francesos”, on comença un caminet que mena a dalt de l’illa, per bé que amb alguna dificultat, i justament surt darrera la farola. Aquest és el lloc de més visibilitat, i gairebé el més adient per a bastir-hi una fortificació de les d’aleshores. Per totes aquestes raons, hem de creure que, si no era aquest l’indret on hi hagué el monestir fortificat, és on es devia trobar situat el fort que els moros assaltaren encara no mig segle després de l’esfondrament que relata Sabat.

Quan la Guerra dels Segadors, les Medes també acusaren el cop dels daltabaixos esdevinguts a l’Empordà.

L’any 1654 fou un dels anys moguts amb incursions dels pirates. El mes de juliol intentaren desembarcar a Roses però, batuts per l’artilleria del castell de la Trinitat, es refugiaren a les Medes després d’haver fet actes de rapinya a Castelló i Perelada.²⁶

L’any 1655 les illes foren ocupades per un escamot de l’exèrcit francès, que l’any 1680 fou foragitat per una armada de Barcelona que acabava d’aixecar el setge de Palamós.

²⁵ COLOMER (1963).

²⁶ A. C. A. Guerra Independència. Caixa XXIII, lligall XIII, 1a. part, núm. 4.

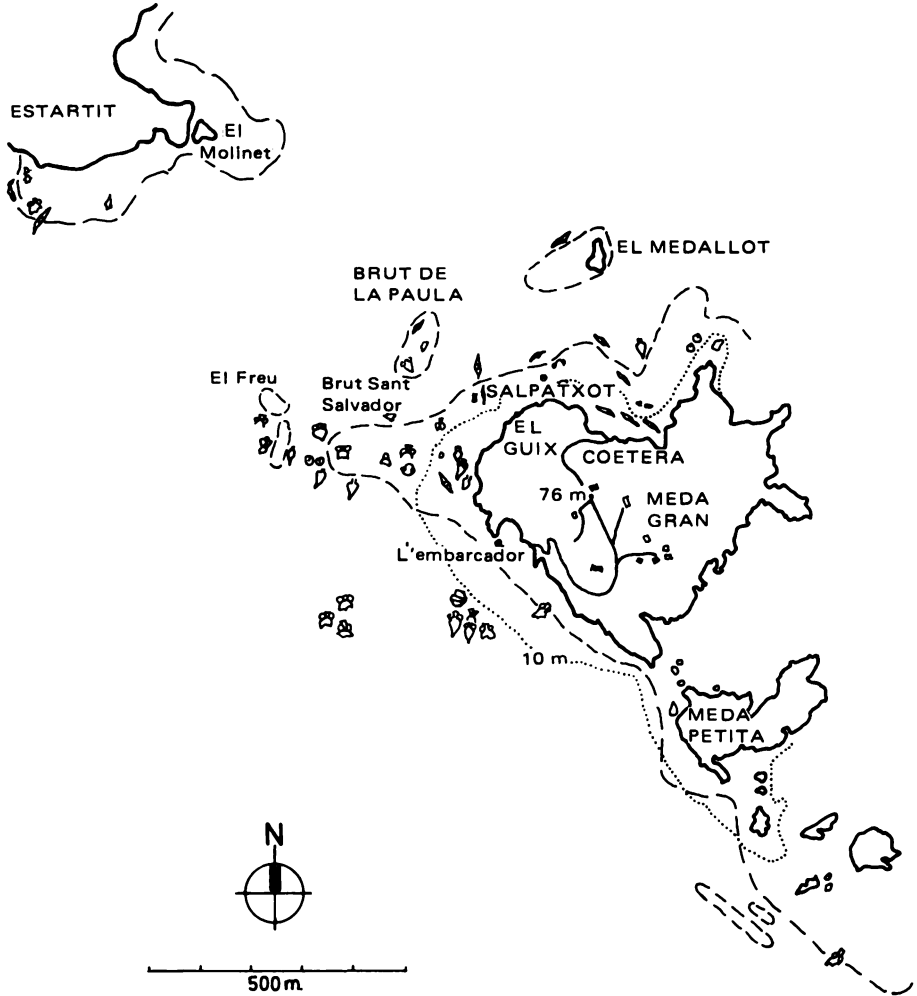

Fig. 2. Distribució de les troballes arqueològiques de la zona de les illes Medes i l'Estartit des de 1960 a 1970 (FOERSTER, 1971).

3. ELS DARRERS ESDEVENIMENTS MILITARS

Al llarg del segle XVIII les Medes serviren igualment de lloc estratègic, sobretot en les relacions entre l'estat espanyol i el francès.

A causa de la Guerra Gran, l'any 1794 els francesos construïren una fortificació a les Medes. Els aliats anglesos recuperaren l'arxipèlag per a

tomar-lo a perdre poc després. Lacy fou qui el rescatà i en reconstruí la fortificació. Les illes també serviren de presó militar.

Durant la Guerra Napoleònica les Medes foren preses pels francesos com a suport de molts actes bel·licosos. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó hom conserva alguns bons de provisions per a la tropa.²⁶

L'any 1811 Lacy, aleshores capità general de Catalunya, cregué convenient de posseir un lloc a la nostra costa on recolzar les futures operacions contra els francesos: primer trià Palamós; però, quan es recuperà la població de Figueres, canvià de parer i escollí les Medes, defensades per una minsa guarnició napoleònica. Lacy encarregà la conquesta de les illes al coronel anglès Green, ajudat pel baró d'Eroles i 150 miquelets; tots foren embarcats en una fragata anglesa, la "Indomable". El dia 29 d'agost, Green, Eroles i llurs forces desembarcaren a la Meda Gran i se n'apoderaren sense gaire esforç. L'illa restà custodiada per la guarnició que l'havia presa. Aquest fet produí una gran satisfacció. Heus aquí una prova en una carta familiar que descriu els esdeveniments:

Srs. D. S. S. y D. N. R. — Cadiz.

San Feliu de Guixols 2 Setiembre de 1811

Estimados amigos: Albricias, y aun que pocas, las podemos contar bastante interesantes á nuestro favor, singularmente en la estación en que nos hallamos. Estas consisten en que ayer á las quatro de la tarde poco más ó menos, tubo que rendirse á nuestras armas el Castillo de las Medas, y el caso fué de esta manera. El 28 del último mes de Agosto pasaron delante la Rada de esta villa, seis embarcaciones escoltadas por dos Fragatas Inglesas, cuyo rumbo era por la parte de Levante, sin que ninguno supiese lo que llebavan, ni tampoco á donde se dirigian; y aunque algunos formaron proyectos sobre lo que intentaban aquellos Buques, respecto que al anochecer aparentaron desembarcar en Palamós, pero salió muy errado el cálculo. Así que llegó la noche continuaron el rumbo, y al llegar á la Meda hicieron un desembarco de Gente, Artillería, provisiones de Guerra, Boca y demas necesario, y en la misma noche formaron una Bateria en la Isla grande, y así que amaneció, rompieron el fuego contra el Castillo que se halla en la Isla pequeña; aumentándolo cada día más y más, hasta que obligó á rendirse su guarnición, que fué el día y hora ya citado, y aunque los Enemigos luego que lo supieron, acudieron al Estertit, en número de unos 1.500 hombres para socorrerle, pero fueron en vano sus tentativas porque las fragatas y demás Buques de Guerra que estavan de reserva en aquel punto con el vivo fuego que les hacian, les estorbaron todas sus operaciones (...) La toma de la Meda en el día es muy conveniente porque con su apoyo podrán los barcos navegar con más libertad, para proveher la costa de lo necesario, y siempre tendrá allí un refugio, por si se ven acosados de otro Enemigo, lo peor de todo consiste, que se corre la voz que quieren venir á poner guarnición á toda esta Marina, pero yo no lo creo, á menos que les vengan

más refuerzos, porque nuestro General Lacy parece nos libraré de este yugo, y si puede rehunir Exercito arrancaré de la Cataluña á los nuevos intrusos. Ojalá así sea, y Dios nos conserve para verlo realizado. — Se dice también que van á rehunir las dos Islas de la entendida Meda, y que van á formar allá un segundo Peñón de Gibraltar que será inexpugnable.— Por ahora no puedo deciros otra cosa y siempre que hayga alguna novedad ya la escribiré... etc. *March*.²⁷

De totes maneres els francesos reaccionaren amb rapidesa i enviaren a l'Estartit 500 homes amb set peces d'artilleria, que foren instal·lades al cap de la Barra. Davant l'aridesa de les illes, sense una gota d'aigua ni cap altre element per a sostenir-s'hi, i davant el foc tan intens que des de terra hi enviaven els francesos amb llur artilleria, Green i Eroles s'adonaren de les dificultats i sacrificis que comportaria la resistència dins la posició que acabaven de prendre; per això decidiren reembarcar, i ho feren la nit del 2 al 3 de setembre.

El general Lacy no ho aprovà pas, i volgué comprovar personalment les condicions tan dolentes que, segons li digueren, oferia la defensa de la Meda Gran; l'onze de setembre, Lacy organitzà una altra expedició des d'Arenys amb 200 homes, a bord de la fragata anglesa "Undaemsted", acompanyada per unes quantes gavarres amb treballadors i amb queviures. La fragata arribà davant la Meda l'endemà, i Lacy dividí les forces en dos grups: l'un desembarcà prop de l'Estartit per sorpresa, i destruí les obres de defensa enemigues; l'altre grup desembarcà a l'Illa Gran, i hi reconstruí el fort que Green i els seus havien volat abans de la retirada. El nou fort rebé el nom de Montardid, en recordança d'un guerriller d'aquest cognom, martiritzat pels francesos. Tot seguit hi feren més fortificacions, magatzems i altres dependències. Com a governador de les Medes, i dirigint els treballs de fortificació, hi quedà el coronel de sapadors Josep Massanès. Malgrat el foc que els francesos els feien des del cap de la Barra, les obres avançaren amb gran rapidesa.

El 17 d'octubre tenim notícies d'una altra carta:

Sr. D. S. S. — Cadiz.

San Feliu de Guixols 17 Octubre de 1811

Estimado Amigo:... Por aquí no tenemos novedad, solo que las cosas parece que van á tomar buen semblante, jamás habia tenido las esperanzas que tengo ahora, y si se puede lograr el reemplazo del Ejército con motivo de la nueva Quinta que se ha decretado, creheré seremos felices, lo cierto es que en nuestro Corregimiento tenemos muy pocos Gabatxos y su mayor parte Enfermos, y como

²⁷ Citat a BOTET I SISÓ (1891).

no les vengan refuerzos acabaremos con ellos. Van muy cabisbajos y ellos mismos confiesan que estan perdidos. La Meda la ponen en un estado inconquistable, se trabaja mucho alla construyendo Almacenes para repuestos de boca y guerra á fin de proveher los Exercitos de esta parte. Van á ponerse allá oficinas para el despacho de la Marina, y un sin fin de otras cosas necesarias por considerarle un parage seguro, de modo que es un peñasco que antes no se hacia caso de él, y quando esté del todo rematada su obra podrá darsele los honores de un segundo Peñon.— Amigos aquí no ocurren mas novedades que lo que he dicho... etc. *March Custi*.²⁸

Segons el jurista i historiador Camps i Arboix, “el general Manuel Llauder fou nomenat governador de les illes Medes l’any 1812; amb els vaixells de què disposava, actuà com a corsari, s’apoderà de les embarcacions que proveïen els enemics i destruí la bateria francesa instal·lada al cap de la Barra.”²⁹

Acabada la guerra napoleònica restà a l’Illa Gran una guarnició militar, que cada vegada fou més minsa. Des de la mort de Ferran VII fins que la reina Isabel estigué ben arrelada al tron, hi hagué moltes escenes de revolta i, com és natural, Barcelona en fou un punt neuràlgic. La guarnició de les Medes, com la de molts pobles empordanesos de la costa, es pronuncià a favor de l’anomenada Junta Central; però quan la ciutat de Barcelona ja donava mostres de defalliment en la revolta, el vaixell de guerra a vapor, “Isabel II”, comandat per Lluís Hernández Pinzón, el 22 d’octubre de l’any 1843 obligà a capitular, sense reserves, els *centralistes* de la Meda. Pocs dies abans, el falutx guardacostes “Veloz” també havia fet *despronunciar* la guarnició de Roses (dia 16), i la de Cadaqués (dia 17).³⁰

Aquests deuen ésser els darrers fets de caràcter bel·licós que hi ha hagut a les Medes.

La sessió municipal celebrada a Torroella el dia 25 de novembre de l’any 1856 féu saber com el Governador de Girona havia disposat que les caixes de guerra, les cornetes i qualsevol altre equip de la dissolta “Milícia Nacional” fossin lliurats al comandant de les illes Medes, i que l’Ajuntament li havia de comunicar una relació de tots els efectes presentats.

L’edifici del primer far queda al nord de l’Illa Gran; tot i que és més modern que les edificacions militars de les illes, també fou abandonat. Davant el far hi havia un pati, clos amb una tanca de ferro; al bell mig del portal, a la part de dalt, unes lletres de llautó deien: “Reinando Doña Isabel II Año 1866”.

L’any 1890 la guarnició de les Medes quedà definitivament suprimida; en fou el darrer comandant el tinent Severià Martínez Anido, que després

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Destino, núm. 1554.

³⁰ COROLEU, J. *Memorias de un Menestral de Barcelona*. Betis, Barcelona, p. 275.

arribà a general, fou governador civil de Barcelona l'any 1919 i, durant la dictadura de Primo, fou ministre de la governació. El Dr. Lluís Pericot explica que el general Martínez Anido visitava els seus amics torroellencs que havia conegut quan, amb la graduació de tinent, era el darrer governador militar de les illes.³¹

El far vell fou substituït per un altre de rotatiu i automàtic l'any 1930 i, dos anys més tard, el 1932, l'illa és abandonada per l'home després d'uns segles plens de rivalitats pel seu domini, més per la seva situació estratègica que per la seva riquesa, malgrat l'abundós corall de la millor qualitat que per les coves i els avencs submarins s'ha criat.

³¹ PERICOT, LI. (1963). "Las Islas Medas merecen el título de Paraje Pintoresco", *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*.

BIBLIOGRAFIA

- ANÒNIM. 1934. Les Illes Medes. *L'Autonomista*, 20 d'agost, p. 6.
- AUDIVERT, M. 1981. *Cases i gent de l'Estartit*. Montblanc, Granollers, 229 pp.
- AUDIVERT, M. 1971. *L'Estartit i les Medes*. Montblanc, Granollers, 421 pp.
- BALCELLS, E. 1965. Datos geográficos de las Islas Medas. *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*.
- BATLLE; C. 1976-77. El monasterio de San Miguel de las Medas y las órdenes militares. *An. Inst. Est Gerundenses*, **XXIII**: 333-351.
- BOTET I SISÓ, J. 1872. Las Medas. *La Renaxensa*, II: 15-17.
- BOTET I SISÓ, J. 1891, Notas históricas. Torre y monasterio de las islas Medas. *Revista de Gerona*, **XV**.
- BOTET I SISÓ, J.: Provincia de Gerona, In: *Geografia General de Catalunya*, dirigida per Francesc Carreras i Candi, Albert Martín Barcelona, pp. 11 i 679.
- CAMÓS, L. 1946. Barcelona y las islas Medas. *Barcelona divulgación històrica*, Aymá, Barcelona, pp. 289-292.
- CATALÀ, P. 1969. *Els castells catalans*, II, Dalmau, Barcelona, pp. 831-832.
- COLOMER, J. M. 1963. Pirates a les Medes l'any 1597. *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*.
- FOERSTER, F. 1978. Intento de interpretación de los hallazgos arqueológicos submarinos que rodean la Punta de El Guix en la isla Meda Grande, *Cypsela II*, Dalmau Carles Pla, Girona, pp. 231-232.
- GUILLÓ, J. 1969. L'Estartit i les Medes *Revistas de Palafrugell*, agost.
- OM. C. del 1969. Les masies fortificades de Torroella de Montgrí. *Revista de Palafrugell*, agost.
- PAPELL, A. 1962. *Pirates i corsaris a l'Empordà*, Biblioteca del Palau de Perelada, Perelada, p. 70.
- PELLA, J. 1883. *Historia del Ampurdán*, Tasso, Barcelona, 778 pp.
- PELLA, J. 1872. Lo Monestir de les Medes. *La Renaxensa*, **XII**.
- PUMAROLA, J. 1969. Las fortificaciones de las islas Medas. *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*.